

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

FİLİBELİ VECDÎ'NİN POETİKASI

POETICS OF FİLİBELİ VECDÎ

Kudret Safa GÜMÜŞ*

Öz

Edebî bir terim olarak poetika, şâirlerin şiir yazarken bağlı buldukları veya önemsedikleri şiirsel görüş ve kuralların bütününe verilen addır. Dolayısıyla her şâirin ve şiir geleneğinin yazılmış veya yazılmamış bir poetikası söz konusudur. Dîvân şiirine bakıldığında poetika konusunun dîvân dibâceleri, kasidelerin fahriye bölümleri, tezkireler ve bazı poetik unsur barındıran gazeller üzerinden irdelenebileceği aşîkardır. Şâirler, dîvânlarında şiiri daha çok kendilerini övmek için söz konusu etmişler; şiirlerinin güzelliğini ve etkileyiciliğini vurgulamak için oldukça fazla sayıda kavram kullanarak bir nevi şiir ve şâir anlayışlarını eserlerine yansıtmışlardır.

Bu çalışmada; Balkan kökenli bir şâir ve aynı zamanda devlet adamı olan Filibeli Vecdî'nin şâir ve şiir anlayışına yönelik mülahazaları ortaya konmaya çalışılacaktır. Şâirin dîvânının taranması sonucu, gazellerin makta ve kasidelerin fahriye bölümleri bize bu konuda ışık tutmuştur. Filibeli Vecdî'nin şâir ve şiir anlayışına yönelik oluşturduğumuz bu çalışma, bilhassa Balkanlarda yetişen ve aynı zamanda devlet adamı olan bir şâirin gözüyle şiir ve şâirin nasıl tanımlandığı konusunda bilgiler verecektir.

Anahtar Kelimeler: Dîvân Şiiri, Poetika, Filibeli Vecdî.

Abstract

Literary poetics as a term, is the name given to the totality of poetic views and rules to which they are attached they care about while writing poetry or poets. Therefore written or unwritten tradition of all poets and poetry is the subject of a poetics word. When the Diwan poetry diwan preamble of the poetic subject, honorary section of the eulogytezkire and evidently some poetic ode elements can be analyzed over hosts. Poets, they have said much to commend themselves to poetry diwan; using a large number of concepts to highlight the beauty of poetry and expressiveness nawi have reflected an understanding of the poem and the poet works.

In this study; Balkan origin, a poet and also the state of the poet and poetry Vecdî's Filibeli who will try to put forward for consideration for understanding. Screening of the poet's diwan result, honorary section of the maker of odes and eulogies have shed light on this issue. This work we create for poets and poetry Filibeli Vecdî's of us, particularly in the Balkans and the former will also give information about the eyes of a poet's poetry and poets describe how the statesman.

Keywords: Diwan Poetry, Poetics, Filibeli Vecdî.

1.GİRİŞ

Günümüzde şiir sanatı anlamıyla kullanılan poetika kavramı, herhangi bir şâirin şiir sanatı hakkındaki derli toplu görüş, anlayış ve fikirlerini ihtivâ eden bir yazı ya da eser olarak tanımlanmaktadır. Dîvân şiirinde, şiir ve şiir sanatı üzerine yazılmış olan eserlere bakıldığında; dîvân dibâceleri, şuârâ tezkireleri, kasidelerin fahriye bölümleri ve poetik nitelikli gazeller karşımıza çıkmaktadır.

16.yy'ın başından itibaren Osmanlı edebiyat kadrosunun önemli bir kısmı Balkanlarda vücûda gelmiştir. Tezkirelerin verdiği bilgilere göre, Osmanlı şâir kadrosunun üçte biri Balkan şehirlerinde doğmuş ve yetişmiştir (İsen, 1997:67). Konuyu Filibe şehrine indirgeyecek olursak, Sofya ile beraber Osmanlı kültür coğrafyasının Rumeli'ndeki en önemli merkezlerinden olan Filibe, on altı şâir yetiştirmiştir. Bu şâirler; Ali Çelebî, Aşkî, Avnî, Bezmî, Cefâyî, Fânî, Nâlişî, Nazmî, Sâkî, Rûhî, Riyâzî, Rızâyî, Revnâkî, Tabîbî, Vecdî ve Zâkirî şeklindedir.¹ Bu çalışmamızda, Balkan kökenli ve Filibe şehrinde yetişen Vecdî hakkında bilgi verilerek onun şâir ve şiir anlayışı hakkındaki düşünceleri çalışmaya konu edilecektir.

2.FİLİBELİ VECDÎ'NİN HAYATI

Filibeli Vecdî, Sofya kadısı Derviş Çelebi'nin oğludur. Önceleri Bezmî mahlasıyla şiirler yazan Filibeli Abdurrahman Vecdî'ye, Vecdî mahlası, tezkire sahibi Âşık Çelebi tarafından verilmiştir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre, Derviş-zâde Topal Kadı lakabıyla meşhur olduğu ve Sultan III. Mehmed'in saltanatının ilk yıllarında H.1008/ M.1599-1600'de vefat ettiği bilinmektedir. Âşık Çelebi, şâir hakkında: "Filibeli Kâdî Derviş Çelebi'nün oğludur. Fâikü'l-akrân ve sâhib-i fehm ü izândur, şî're dahı hayli

* Okutman, Aksaray Üniversitesi, kudretsafagumus@aksaray.edu.tr

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa İsen, Tezkirelere Göre Osmanlı Kültür Coğrafyası, Ötelere Bir Ses, 1997, s.68.

kâbiliyeti ve her vasf u tarife mahalliyeti olduğu ..." (Meredith-Owens, 1971: 55a) şeklinde bilgiler vermiştir.²

Vecdî'nin iyi bir eğitim aldığı, döneminde ilmiyle kendisini kabul ettirdiği de kaynaklarda belirtilen hususlardandır. Divânındaki Arapça ve Farsça metinlerden hareketle Vecdî'nin bu dilleri şiir yazacak derecede iyi bildiği anlaşılmaktadır.³ Hayatını değişik yerlerde müderrislik ve kadılık yaparak geçiren şâirin ne zaman, nerede vazife yaptığı tesbit edilememektedir (Kavruk ve Selçuk, 2012:19-20). Şâirin divânına baktığımızda ise bazı şehirlerde devlet kademesinde bulunduğu dair bilgilere rastlanmaktadır.

3.FİLİBELİ VECDİ'NİN ŞÂİR ANLAYIŞI⁴

Divân şiirinin asırlar süren gelişimi içinde, her bir şâirin kendine has bir üslûbu oluşmuş ve şâirler, oluşan bu üslûbla eser vücûda getirmişlerdir. Şâirlerin oluşturmuş olduğu eserlerden hareketle, onların şâir ve şiire bakışını ortaya koyabiliriz. Konuyu, üzerinde çalışma yapılan Filibeli Vecdî üzerinde değerlendirildiğinde; Balkanlarda yetişen, devlet kademesinde görev alan ve sosyal hayatta gördüğü olumlu ve olumsuz durumları eserine yansıtan bir şâir karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada, Vecdî'nin şâir anlayışını üç kategoride ele alınmıştır. İlk kategoride, Vecdî'nin divânından hareketle kendi şâirliği ile ilgili değerlendirmeleri ortaya konacaktır. İkinci kategoride Vecdî'nin şâirlik vasfını benzettiği öğeler irdelenecektir. Üçüncü kategoride ise övdüğü ya da yerdiği şâirlere değinilecektir.

3.1.Filibeli Vecdî'nin Kendi Şâirliği İle İlgili Değerlendirmeleri

Vecdî, mürekkep kabında bulunan doğru gerçekleri, sahilliği ve adaleti baz alarak yazdığını dile getirmektedir:

Hakk'a ma'lûm hokkada olanı

Hakk u 'adl üzere eyledüm kısmet (Nazım 48 / 8)

Vecdî, olumlu olumsuz tüm durumları yazıp bir araya getirmek gerektiğini dile getirmekte, bu şekilde de şiirin üretim hadisesiyle ilgili kendisine öğütte bulunmaktadır. Gerçekten de şâir için eser önemlidir:

Yüri var defter eyle kıl u kâlûñ

Yazup bir yire cem' it hasb-i hâlûñ (Ms.24 / 2)

Vecdî'nin divânına bakıldığında gerçekten de tevâzu sahibi olduğu hissedilecektir. O, şiirlerinde kendisini övmemiş aksine kendisini yerden yere vurduğu durumlar söz konusu olmuştur. Bu, alçak gönüllülüğün bir sembolüdür:

Getürdüm bir yere bunca makâli

Yalan yañılış didüm bu hasb-i hâli (Ms. 9 / 2)

Vecdî, başka bir beyitte yine tevâzuluğunu ön plana çıkararak devrindeki devlet kademesinde bulunan bir büyüğe arz-ı hâl etmek istemekte, yalnız bu durumu nasıl tasvîr edeceğini bilmemektedir:

'Arz-ı hâl itmek isterüm tapuñâ

Bilmezem niçe ideyin tasvîr (g. 19 / 4)

Vecdî, bir beytinde Elest bezminde nakş edilmiş olan aşk ayetini tefsir için dünyaya geldiğini dile getirmekte, kendisini bir müfessir olarak vasıflandırmaktadır:

Kâlû belâda safha-i cân üzere nakş olan

'Aşk âyetini şevk ile tefsîre gelmişüm (g.32 / 4)

Vecdî bir beytinde, sevgilinin o güzel yüzünün vasıflarını gönlüne yazdığını dile getirmektedir. Sevgilinin güzellik unsurlarını tasavvur ederek yazmak, hele de gönle yazmak şâirlik gereğidir:

Hatuñ vasfını tahrîr itse Vecdî safha-i dilde

Elifler kâmetüñ iş'âr ider her nokta hâl ohşar (g. 13/5)

Vecdî, kendisine şiir ve inşâda meleke geldiğini ve gelen bu ilhâmla şiir yazmaya devam ettiğini dile getirmektedir:

Hamdu li'llâh ki geldi bir mikdâr

Şi'ri inşâda Vecdiyâ meleke (g. 57 / 5)

Vecdî'nin şâirliğinin özelliklerinden biri de ağlayarak dünyâ havuzunu doldurmaktır. Ona göre ağlamak şâiri şâir yapan unsurlardan biridir:

Çeşme-i çeşmi akıdup Vecdî

Havz-ı dünyâyı pür-miyâh eyle (g. 58 / 5)

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Âşık Çelebi, Meşâiru's-şu'arâ (Haz. Meredith-Owens), London 1971, 55a.

³ Filibeli Vecdî'nin tespit edilebilen tek eseri Divânı'dır. Vecdî'den bahseden kaynaklarda onun başka bir eserinden söz edilmemektedir. Şâirin kendisi de yazmada başka bir eserinden bahsetmemektedir. Eserin başka bir nüshasına da şu ana kadar rastlanamamıştır. Elde bulunan nüsha, Bayezid-Veliyüddin Efendi Ktb.,No.2705, Yk.70a.numarada kayıtlı bir şiir mecmuasının içinde yer almaktadır. Nüshanın istinsah tarihi belli değildir.

⁴ Bu çalışma oluşturulurken Bayram Ali Kaya'nın "Necâtî Bey'in Şiir Anlayışı" ve Abdulkadir Erkal'ın "Divân Şiiri Poetikası (17. Yüzyıl)" adlı eserlerinden büyük ölçüde yararlanılmıştır.

Vecdî, bir rubaisinin mısraında kendisini dua eden bir şâir olarak vasıflandırmaktadır. Gerçekten de devlet kademesindeki bir büyüğü meth eden bir şâirin duâ-gûy olması gayet tabiidir.

Hâsılı Vecdî-i du'â-gûyûnî (Rubai 29 /4)

Vecdî'ye göre dünyâda eser bırakmak itibarlı bir iştir ve şâirden de bu beklenmektedir:

Cihân bir şâh-râh-ı pür-'iberdür

Eser komak bu yolda mu'teberdür (g.23 /5)

Vecdî'ye göre şâir, anlayışlı bir kişidir. Ona göre lafı fazla uzatmamak da kendi şâirliğinin bir özelliğidir:

Kes sözi keyyis iseñ uzatma hikâyeti

Kıl pâdşâh-ı 'âleme bir hayr ile du'â (k.1 / 22)

Vecdî bir beytinde, anlayış ve idrâkının temiz olduğunu ve bu irfânla şiir yazdığını dile getirmektedir:

Eylerüm cürme i'tirâf tamâm

Pâkdür fehm ü 'akl ü iz'ânum (k.12 / 13)

Vecdî'ye göre, şâirliğin vasıflarından biri de nükteli söz söylemektir. O, kendisini zarif, güzel ve hoş şiirler söyleyen bir nüktedân olarak görmektedir:

Vecdî çü bildüñ oldur dürr-i bihâr-ı midhat

Elfâz-ı âbdârûñ ol bahre katre-i şeb-nem (k. 14 /11)

Vecdî bir beytinde, unutulmuş doğru gerçekleri yazarak şiirlerini oluştursa da şâirlikte yalan söylemenin ayıp olmayacağını dile getirmektedir:

Bu sözler kim yazıldı tıbk-ı vâki' hakk-ı nâsi'dür

Egerçi şâ'ire 'ayb olmaya söylerse yalamı (k.29 /59)

Vecdî'ye göre şâirlik, yaratılıştan gelmektedir. O, şâir olmaktan zevk almakta ve yazdıklarından keyif duymaktadır:

Ne üzerine ise hilkatimüz

Hokka-i cismde keyfiyyetimüz (Ms. 1/ 31)

3.2. Filibeli Vecdî'nin Şâirlik Vasfını Benzettiği Öğeler

Vecdî'ye göre şâir bir papağandır. Papağan yaradılışlı bir şâirin kaleminden ise şeker çeşnili şiirler ortaya çıkmaktadır:

Vecdiyâ bu şî'r-i şekker-çâşnî bulmaz nazîr

Gerçi eyler tûti-i tab'uñ edâlar mu'tedil (g. 9 /5)

Vecdî bir rubaisinde yer alan mısra da, kendisini ağlayan bir buluta benzetmektedir. Devlet kademesinde bulunan şâirin devlet büyüğüne duada bulunup onun lutfunu ağlayarak istemesi son derece tabiidir:

Halin aglar saña gamâme gibi (Rubai 29/5)

Vecdî'ye göre şâir, denizde marifet gösteren bir dalgıçtır. İnci manasına talip olan şâir, denize dalıp inciler çıkararak inci gibi şiirler söyler:

Şu kim gavvâs-ı bahr-i ma'rifetdür ser-fürû eyler

Dür-i ma'nâya tâlib bahre talup Vecdiyâ sarkar (g. 16 /5)

Vecdî bir beytinde bülbül gibi şakırken yaşlılık eriştiğinde sustuğunu, hâlini arz edemediğini dile getirmektedir. Beyitte, şâir bir bülbüle teşbih edilmiştir.

Vecdiyâ bülbül idüm fasl-ı hazân itdi hamûş

Hâlümü 'arz idemem gonca-sıfat lâlüm ben (g. 37 /5)

Vecdî, kendi şâirliğini bir kasaba benzetmektedir. Kasap gibi satırı ele alıp sözü kısa tutmanın önemine değinen Vecdî, kasabın savaşına hamle eylemiştir:

Bir iki satr alup ele Vecdî

İtdi kassâb cengine cür'et (k. 3 / 19)

Vecdî bir mısrasında kendisini bir büyücüye benzetmektedir. Sihir yapma, sâhirlik, insanların yapması mümkün olmayan; ancak doğüstü güçler sayesinde olması muhtemel olan durumlardır. Bu bakımdan şâirler de kendi şiirlerini normal şâirlerin yazamayacağı konusunda kendilerini üstün gördüklerinden dolayı kendilerini büyücü ilân etmektedirler:

Şâ'ir-i sâhirü'l-beyânâ ben (Muhammes 1 /4)

3.3. Filibeli Vecdî'nin Övdüğü Ya da Yerdığı Şâirler

Vecdî, İranlı şâir Nizâmî Gencevî'ye nazım ve nesrin nasıl yazılacağını "gelsin görsün" şeklinde telkinde bulunarak meydân okumaktadır:

Nedür nazm-ı dürrer-bârı veyâ nesr-i le'âlîsi

Gelüp görsün Nizâmî nazm-ı mürvârîd-inşâyı (k. 26 / 15)

4. FİLİBELİ VECDİ'NİN ŞİİR ANLAYIŞI

Her şâir gibi Filibeli Vecdî'nin de şiir hakkında birtakım kanaatleri bulunmaktadır. Bu kanaatlerin şâiri yetiştiren bir kültürün, bununla birlikte kültürle şekillenen dünyâ görüşünün süzgecinden geçerek oluştuğu bir gerçektir. Konu bu bağlamda değerlendirildiğinde, devlet yönetiminde görev alan bir şâirin de şiir hakkındaki mülahâzaları ona göre şekillenecektir.

Bu bölümde Filibeli Vecdî'nin şiir hakkındaki mülahâzaları iki kategoride ortaya konacaktır. Birinci kategoride, Vecdî'nin şiir hakkındaki düşünceleri irdelenecektir. İkinci kategoride ise şiiri benzettiği unsurlar; şiirin kıymeti, sâflığı, tatlılığı, gizliliği ve ilginç unsurlar bağlamında değerlendirilerek çalışmaya konu edilecektir.

4.1. Filibeli Vecdî'nin Şiir Hakkındaki Mülahâzaları

4.1.1. Şiir, kısa ve öz olmalıdır.

Vecdî'ye göre şiir, kısa ve öz olmalıdır. Sözü fazla uzatılması, anlamın kelimeler içinde boğulmasına dolayısıyla da şiirin kalitesinin düşmesine yol açar. Sözü uzatmayı sevmeyen Vecdî, anlattığı bir kıssanın hoş olmasına değinmiş; ancak acele bir şekilde de son bulmasını istediğini söylemekten kendisini alamamıştır:

Vecdiyâ sözi ihtisâr eyle

Kıssa hoşdur ki tez bula pâyân (k. 16 /28)

4.1.2. Şiirden kasıt, 'arz-ı muhabbet'tir.

Vecdî yine bir beytinde, sözün kısa olmasının yanında asıl gayenin 'arz-ı muhabbet olduğunu dile getirerek gereksiz tavsiflerin yapılmaması gerektiğine inanmaktadır:

Yeter bu deñlü ey Vecdî garaz 'arz-ı mahabbetdür

Eger tavsîfe başlarsañ uzar ebyât olur heftâd (k. 5 /15)

4.1.3. Şiir, devlet büyüğünün lutfunun nazma dökülmesidir.

Vecdî, bir devlet büyüğünün lutfunu şiire döküğünü dile getirmektedir. Şâir, şiirin üretim hadisesinde padişahın lutfunu değerli bir taş olarak görmekte ve bu taşları şiirlerine bir duvar ustası hünerinde işlemektedir. Devlet kademesinde görev alan bir şâirin, devlet büyüğüne övgü dolu nazımlar düzmesi de gayet tabiidir:

La'l u güher-i lutfuñ nazm eyledigüm budur

Dürr-i keremüñ dehre mensûr ola sultânım (k. 10 /9)

4.1.4. Şiir, sevgilinin hayâlinin tasvîridir.

Vecdî, bir beytinde gönül mülkünde sevgilinin -ki devlet kademesi büyüğüne şiir yazmıştır- hayâlini tasvîr ederek şiir yazdığını dile getirmektedir:

Gönül mülkinde sen şâhuñ hayâlin eyleyüp tasvîr

Saf-ı müjgân ile cânâ añı karşı çıkar çeşmüm (g. 34 /3)

4.1.5. Şiir, kanlı gözyaşı akıtmaktır.

Vecdî'ye göre, gözyaşı akıtmadan -ki kan ağlamadan- şiir yazılmayacağı bir gerçektir. Şâir hatta bir darb-ı mesel ile konuya açıklık getirmiş ve gönülde kan ile kanın yıkanmayacağını - gönülden kanın eksik olmayacağını- dile getirmiştir. Gerçekten de kan ağlamadan ve gönül yaralanmadan şiir söylenemez:

Yeter kan agla ey Vecdî nisâr it dirhem-i eşki

Meseldür söylenür dilde yumazlar kan ile kanı (g. 71 /5)

4.1.6. Şiir, sevgilinin yüzünün gönül aynasında tecelli ettiğini dile getirmiş ve sevgilinin yüzünün tasvîrini gönül sayfasına nakş ederek şiirini oluşturmuştur:

Görindi âyine-i dilde Vecdiyâ hat-ı yâr

Sahîfe-i dili nakş eyledi kitâb gibi (g. 72 /5)

4.1.7. Şiir, âşığın gama gark olmasıdır.

Vecdî, perîşân hâlini arz ederek şiir yazdığını, bununla birlikte sevgiliden gelen perîşânlıkla da gama gark olduğunu dile getirmiştir:

'Arza kıldım yine etvâr-ı perîşânımı ben

Gama virdüm meded ol yâr-ı perîşânımı ben (g. 1/1)

4.1.8. Şiir; âşığın, hâlini hoş bir edâ ile anlatmasıdır.

Vecdî bir beytinde, padişahın (sevgilinin) vasıflarını anlatmaya kimsenin kudretinin olmadığını; ancak sevgiliye, âşığın hâlini hoş bir edâ ile anlatılmasının gerekliliğinden bahsetmektedir:

Kimsenüñ ol şâha yok güftâre Vecdî kudreti

'Arz-ı hâl-i 'âşıkı hoş-h'âne söyleñ söylesün (g. 4 /5)

4.1.9. Şiir, sevgili ile kıl u kâl etmektir.

Vecdî, bir beytinde padişahın lutfuna itimat edip hâlini arz ettiğini dile getirmektedir. Vecdî'ye göre padişah, lutuf gösteren bir sevgilidir. Yine beyitte geçen kıl u kâl kelimesinden kasıt, dertleşmedir. Kendisini bir miskîn olarak tasvîr eden Vecdî, yazdıkları ile bir nevî, sevgili ile hasbîhal eylemektedir:

*Lutfu'na i'timâd idüp miskîn
İşbu vech ile kâl ü kâl eyler (g.32/3)*

4.1.10. Şiir, sırlarla doludur.

Vecdî'ye göre, şiirin sırrı ifşâ edilmemelidir. O, sırrın saklı kalması gerektiğine inanan bir şâirdir. Ona göre şiirin mânâ yüzü, sırlarla doludur. Şiir, mektûmdur:

*Keşf-i râz itme Vecdiyâ epsem
Açma sırrı ki sır gerek mektûm (g.11 / 4)*

4.2. Filibeli Vecdî'nin Şiiri Benzettiği Unsurlar

4.2.1. Şiirin Kıymeti İle İlgili Benzetme Unsurları

4.2.1.1. İnci: Denizde, istiridyenin içinde oluşması ve parlaklığı ile Dîvân şiirinde sevgilinin dişleri, teri, vuslatı ve âşığın gözyaşı gibi anlamlarda kullanılan inciyi Vecdî, parlaklık, saflık ve değeri bakımından şiirlerini mânâ incisine benzetmektedir. İnci imgesi ile birlikte deniz imgesini de kullanan Vecdî, kendisini mânâ denizine dalıp inci çıkaran bir dalgıca benzetmiştir:

Dür-i ma'nâya tâlib bahre talup Vecdiyâ sarkar (g. 16 / 5)

Vecdî, bir başka beytinde de eser yazmaya sebebin gümüş ve altın olmadığını dile getirmiş, her bir sözün bir hoş inci olduğunu belirtmiştir. Altın ve gümüşün yanında incinin değeri tartışılmazdır. Vecdî'ye göre padişahların kendilerine sunulan eserler karşısında gösterdiği mükâfât, yâni şâire altın ve gümüş takdim etmelerinin yanında şâirin yazdığı eser daha değerlidir. Şâir, tüm bu durumları göz önünde bulundurarak sözü bir hoş inciye benzetmiştir:

*Dime âsâra bâ'is sîm ü zerdür
Ki zîrâ söz dahı bir hoş güherdür (g.51 / 3)*

4.2.1.2. Cevher: Bir şeyin özü, maya, değerli süs taşı gibi anlamlara gelen cevher, yer altındaki maden ocağından çıkarılmaktadır. Vecdî, bir beytinde gönlünü bir maden ocağına benzeterek, o ocaktan dua cevherlerinin ortaya çıktığını dile getirmektedir. Vecdî'nin devlete dâimâ duâda bulunduğunu düşündüğümüzde, ortaya çıkan eserlerin de duâ gibi temiz ve parlak olması gayet tabiidir:

*Du'â cevherlerin Vecdî nisâr it ma'den-i dilden
Söz añlar nükte-fehm eyler ma'ârifkânımız geldi (g. 69 / 5)*

4.2.1.3. La'l-i Bedahşân: La'l-i Bedahşân, kayaların içinde saklı olan ve bilhassa şâirler tarafından onun meydana çıkarılması için önce kayanın kırılması sonra da ciğer kanıyla boyanıp güneş ışığında bekletilmesi gerektiği tasavvur edilen değerli bir taştır. Şâirler, -bu taşın zor elde edildiğinden olsa gerek- şiir yazmayı, bu taş kayaların arasından çıkarmaya benzetmişlerdir. Vecdî de bir beytinde La'l-i Bedahşân'a ulaşamasa bile gönül hâzinesinin güherle dolu olduğunu dile getirmektedir. Şâir, şiirlerini gönül hazinesinden çıkan bir cevher olarak nitelendirmektedir:

*Gözden çıkarsa la'l-i Bedahşân nem eksile
Vecdî güherle toptoludur dil hâzinesi (g. 66 / 4)*

4.2.2. Şiirin Sâflığı İle İlgili Benzetme Unsurları

4.2.2.1. Âyet: Kurân-ı Kerim'de geçen her bir âyet, saflığı ve temizliği ile bilinmektedir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde, âşk âyetini şevk ile tefsîr eden Vecdî, hem kendisini bir müfessir olarak görmekte hem de şiirleri de saflık yönünden âyete benzemektedir:

'Âşk âyetini şevk ile tefsîre gelmişüm (g.32 / 4)

4.2.2.2. Âb-dâr: Kelime anlamı olarak sulu, ıslak, parlak, hayat verici ve akıcı anlamına gelen âb-dâr kelimesini Vecdî, bir beytinde hem saf ve temiz hem de sulu ve ıslak anlamında kullanmıştır. Onun sözleri hem sâf hem de hayât verici bir niteliktedir:

Elfâz-ı âbdârûñ ol bahre katre-i şeb-nem (k. 14 / 11)

4.2.3. Şiirin Tatlılığı İle İlgili Benzetme Unsurları⁵

4.2.3.1. Şeker Çeşnisi: Şeker tadında demek olan şeker çeşnisi ile şâirler, şiirlerinin mânâsını ön plana çıkarmışlar ve şiirlerinin mânâ yüzünü şeker çeşnisi olarak nitelendirmişlerdir. Nitekim Vecdî bir beytinde kendisine seslenerek şeker çeşnili şiirlerinin kimse tarafından tanzîr edilemeyeceğini dile getirmektedir. Şiirin tanzîr edilmesi için de mânâ yüzünün anlaşılması gerekmektedir. Papağan yaratılışlı bir şâirin ortaya koyduğu şiirleri tanzîr etmek, söylediği şiirlerin mânâsını kavramak oldukça zordur:

Vecdiyâ bu şî'r-i şekker-çâşnî bulmaz nazîr

⁵ Filibeli Vecdî'nin "baklava" redifli bir gazeli bulunmaktadır. Ancak bu gazelde şiirin tatlılığı bağlamında poetik bir unsura rastlanamamıştır. Seçilen redif gerçekten şâirin ilginç bir yönünü ortaya koyar niteliktedir.

Gerçi eyler tûti-i tab'uñ edâlar mu'tedil (g. 9 / 5)

4.2.4. Filibeli Vecdî'nin Şiiri Benzettiği İlginç Unsurlar

4.2.4.1. Yağmur: Dîvân şîirinde âşık süreklî ağlayan bir kişidir ve bu yönüyle buluta benzetilir. Bulut, âşık olarak düşünülürken, buluttan dökülen yağmur zerrelere de gözyaşına teşbîh edilmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde Vecdî, bir beytinde kendisinin duâ söyleyen bir şâir olduğunu belirterek ağlamakta olduğunu ve bu hâlini tıpkı bir buluttan düşen yağmur gibi düşünmektedir. Bu beyitte, bulut şâir olarak düşünülürken buluttan dökülen yağmur suyu da şîir olarak nitelendirilebilir:

Hâsılı Vecdî-i du'â-gûyuñ

Halîn ađlar saña gamâme gibi (Ms.29 / 5)

4.2.4.2. Hâl: Sevgilinin yüzündeki siyah nokta olarak bilinen hâl, sevgilinin güzellik unsurlarından biridir. Vecdî bir beytinde, sevgilinin vasfını yazıya geçirdiğinde her bir harfin en küçük bir noktasının bile sevgilinin benine benzediğini dile getirmektedir. Vecdî, sevgilinin yüzünü tahrîr ederken kalemin değdiği her noktayı sevgilinin benine benzetmiştir:

Kadûñ yâdına sînemde elif çeksem nihâl ohşar

Hatuñ vasfını tahrîr eylesem her nokta hâl ohşar (Ms.5 / 6)

4.2.3. Filibeli Vecdî'nin Şiirinin Gizliliği

4.2.3.1. Muamma: Kelime anlamı; anlaşılmayan, bilinmeyen demek olan muamma'yı dîvân şâirleri çokça eserlerinde işlemişler hatta nazım türü hâline de getirmişlerdir. Muamma nazım türünde, bir takım hünerler göstererek yazdıkları esere gizli, sırlı bir takım unsurlar yerleştiren şâirler, çeşitli oyunlar söz konusu ederek okuyucudan muamma'yı çözmelerini istemişlerdir. Vecdî de bir beytinde şîirinde muammaya benzeyen gizli unsurların bulunduğuna değinmiştir. Onun şîirinde muamma'yı andıran lafızlar da bulunmaktadır:

Nisâk mı olmak gerek her zamân

Mu'ammâ gibi beyt içinde nihân (Kt.29 / 3)

Son olarak; devlete dua etmekle meşgul olan Vecdî, bu beytinde duâ hâlinin kalemlerle yazıya dökülmesini arzularak şîirlerini oluşturmaktadır. Duâ eden bir şâir olarak da vafedilen Vecdî, devletin bekâsı için çalışmakta ve bu durumu da şîirlerine yansıtmaktadır:

Du'â-yı devlete meşgûl bendedür Vecdî

Kalem makâle gelüp disün iştiğâlümden (g. 40 / 5)

Filibeli Vecdî'nin şâir ve şîir anlayışını, aşağıda yer alan tabloda daha net bir şekilde görmek mümkündür:

Filibeli Vecdî'nin Şâir Anlayışı	Filibeli Vecdî'nin Şîir Anlayışı
hak ve adaleti yazan kişi	hakikât
duâ-gûy	duâ
âciz	alçakgönüllülüğün ifâdesi
ağlayan kişi	yağmur
ilhâm melekesi bekleyen kişi	-
anlayışlı	anlam yönünden zengin
lafı fazla uzatmayan kişi	sade, kısa, öz
hoş sözler söyleyen nüktedan, hoş-hâne	muamma
aşkı tefsir eden müfessir	âyet
papağan, tûti tab'	şeker-çeşni
beyaz bulut	yağmur
dalgıç	inci
bülbül	inleme ifâdesi
büyücü	-
kasap	kısa, öz
sırr-ı râz etmeyen	sır, nihân
-	âb-dâr (sulu, sâf, akıcı)

Tablo 1: Filibeli Vecdî'nin Şâir ve Şîir Anlayışı

5. SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde hem devlet yönetiminde görev alan hem de aynı zamanda dîvân şâiri olan kişiler, sosyal hayatta yaşadıklarını şîirlerine yansıtmışlardır. Bu kişiler imparatorluğun her döneminde hâsıl olmuş, yönetimde gördükleri aksaklıkları veya olumlu düşünceleri eserlerine aktarmışlardır. Bu kişilerden biri de Filibeli Vecdî'dir. Şîirlerinde Osmanlı devlet yönetimiyle ilgili olumlu düşünceler olarak; hoşgörü politikasını, fütüvvet teşkilâtını, tahta geçen padişahların tahta geçmesiyle

topluma bir canlılık geldiğini, devlet kademesinde görev alan kişilerin adaleti sağladığını, İslâm dinini tebliğ ettiğini dile getiren Vecdî, bununla birlikte rüşvet ve iltimasın bazen ortaya çıktığı, bilhassa kazaskerlerin fakirlerin derdine derman olmadığı, halkla ilgilenmedikleri, bazen adaletin tam anlamıyla sağlanamadığı gibi olumsuz durumları da eserine yansıtmıştır.

Bu çalışmada; tarafsız bir gözle devlet yönetimi ile ilgili düşüncelerini dile getiren Vecdî'nin, poetikası bağlamında şâir ve şiir ile ilgili değerlendirmeleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Vecdî'nin şâir anlayışı üç kategoride ele alınmıştır. İlk kategoride, Vecdî'nin dîvânından hareketle kendi şâirliği ile ilgili değerlendirmeleri ortaya konulmuştur. İkinci kategoride Vecdî'nin şâirlik vasfını benzettiği öğeler irdelenmiştir. Üçüncü kategoride ise övdüğü ya da yerdiği şâirlere değinilmiştir. Bu kategorilerden hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Vecdî, şâirliği -devlet kademesinde görev yaptığından olsa gerek- hak ve adaleti yazan bir kişi olarak nitelendirmektedir.
- Eser yazmanın itibarlı bir iş olduğuna değinen Vecdî, kendisini dua eden bir şâir olarak vasıflandırmaktadır.
- Şiirlerinde kendisini övmekten kaçınan Vecdî, aksine kendisini yerden yere vurarak âciz biri olduğunu belirtmiştir. Bu durum, alçakgönüllülüğün sembolüdür.
- Vecdî, kendisine gelen ilhâm doğrultusunda şiir yazdığını dile getiren bir şâirdir.
- Vecdî'nin şâirlik vasıflarından biri de ağlayan bir şâir olmasıdır. O, ağlayarak dünya havuzunu doldurmak istemektedir.
- Vecdî'ye göre şâir, anlayışlı bir kişidir.
- Vecdî, şiir yazarken lafı fazla uzatmamak gerektiğine inanan bir şâirdir.
- Vecdî'ye göre şâir, hoş sözler söyleyen bir nüktedandır.
- Vecdî'ye göre şâirlik, yaratılıştan gelmektedir. O, şâir olmaktan zevk alan ve yazdıklarından keyif duyan bir şâirdir.
- Vecdî, kendisini aşkı tefsir eden müfessir olarak vasıflandırmaktadır.
- Vecdî'nin yazdığı şiirlere bakıldığında, şâiri; papağan, beyaz bulut, dalgıç, bülbül, büyücü ve et doğrayan bir kasaba benzettiği görülmektedir.
- Vecdî, şiir ve inşada, İranlı Nizâmî'ye meydan okuyan bir şâirdir.

Vecdî'nin şiir anlayışı ise iki kategoride ele alınmıştır. İlk kategoride şâirin kendi şiiri ile ilgili değerlendirmeleri, ikinci kategoride ise şâirin şiiri benzettiği öğeler çalışmaya konu edilmiş ve şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Vecdî'ye göre şiir, kısa ve öz olmalıdır.
- Vecdî'ye göre şiirden asıl gaye, 'arz-ı muhabbettir. Bu husus, şiirin üretim hadîsesinde önemli bir unsurdur.
- Vecdî'ye göre şiirde gereksiz tavsîfler yapılmamalıdır. Ona göre; gereksiz tavsîfler, beyitlerin uzamasına sebep teşkil ederek anlam bulanıklığına neden olmaktadır.
- Devlet kademesinde görev yapan Vecdî, padişahın lutfunu şiire yansıttığını dile getirmiş ve şiirin üretim hadîsesiyle ilgili bu durumu ortaya koymuştur.
- Vecdî için aşkın yaşandığı yer olan gönül, önemli bir unsurdur. O, sevgiliyi gönlünde tasvîr ederek şiir yazmaktadır. Vecdî'ye göre, sevgili âşığın gönlünde tecelli etmektedir.
- Vecdî'ye göre, gözyaşı akıtmadan -ki kan ağlamadan- şiir yazılmayacağı bir gerçektir.
- Vecdî'nin şiirinde gam önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Ona göre, gama gark olmadan şiir yazılamaz.
- Vecdî; âşığın, hâlini hoş bir edâ ile anlatmasını istemektedir.
- Vecdî'ye göre, şiirin sırrı ifşâ edilmemelidir. Ona göre beyit içinde anlam gizlenmelidir.
- Vecdî, şiirin değeri bağlamında şiiri; "inci", "cevher" ve "La'l-i Bedahşân" a benzetmiştir.
- Vecdî, şiirin sâflığını; "âyet" ve "âb-dâr" a teşbih etmiştir.
- Vecdî, şiirin tatlılığı bağlamında şiiri, "şeker çeşnisi" ne benzeterek mânâ yüzünün çok farklı tatlar ifade ettiğini belirtmektedir.
- Vecdî'nin şiiri benzettiği ilginç unsurlara baktığımızda karşımıza "yağmur" ve "hâl" kavramları gelmektedir. Kendisini buluta benzeten şâir, buluttan dökülen su zerrecilerinin de şiiri ile eşdeğer olduğunu dile getirmektedir. Bununla birlikte, şâirin şiirini benzettiği "hâl" kavramı da ilginç bir unsurdur. Vecdî, sevgilinin yüzünü tahrîr ederken kalemin değdiği her noktayı sevgilinin benine benzetmiş ve şiirinin bu şekilde oluştuğunu dile getirmiştir.
- Vecdî, şiirinde "muamma"ya benzeyen gizli unsurların bulunduğu değinerek bu unsurların beyit içinde gizlendiğini dile getiren bir şâirdir.

KAYNAKÇA

- ÇELEBİ, Amil. (1971). *Meşâiru'ş-şu'arâ* (Haz.Meredith-Owens), London.
- DOĞAN, Muhammed. Nur (2009). *Fuzûlî'nin Poetikası*, İstanbul: Yelkenli Yayınları.
- ERKAL, Abdulkadir (2009). *Dîvân Şiiri Poetikası* (17. Yüzyıl), Ankara: Birleşik Yayınları.
- İSEN, Mustafa (1997). Tezkirelere Göre Osmanlı Kültür Coğrafyası, *Ötelerden Bir Ses*, s.68.
- KAVRUK, Hasan ; Selçuk, Bahir (2012). *Filibeli Vecdî ve Dîvânı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KAYA, Bayram Ali (2012). "Necâti Bey'in Şiir Anlayışı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul, s.143-218.